

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı Agus Salim, *Djedjak Langkah Hadji Agus Salim: Pilihan Karang, Utjapan dan Pendapat Beliau dari Dulu Sampai Sekarang* (nşr. Mohamad Roem v.dğr.), Djakarta 1954; R. van Niel, *The Emergence of the Modern Indonesian Elite*, The Hague 1960, s. 118-119, 134-135; S. Salam, *Hadji Agus Salim: Hidup dan Pardjuanggannya*, Djakarta 1961; D. Noer, *The Modernist Muslim Movement in Indonesia 1900-1942*, London 1973, s. 109-111, 116-119, 122-126, 130-134, 142-148, 253-257, 312-313; *Seratus Tahun Haji Agus Salim* (nşr. Hazil Tanzil), Jakarta 1984; Alfian, *Muhammadiyah: The Political Behavior of a Muslim Modernist Organization under Dutch Colonialism*, Yogyakarta 1989, s. 116-119; *Ensiklopedi Indonesia*, Jakarta 1980, I, 113-114; "Agus Salim Hacı", *ABr.*, I, 177-178.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

HACI AHMED EFENDİ

(bk. YOZGATLI HACI AHMED EFENDİ).

HACI ALİ

(bk. ALİ, Hacı).

HACI ALİ PAŞA

(ö. 1112/1700)

Osmanlı sadrazamı.

Aslen Merzifonlu'dur. Altmış yaşlarında öldüğüne göre (*Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 120) 1640 yılı civarında doğduğu tahmin edilebilir. Hemşehrisi Kara Mustafa Paşa'ya intisap etti ve onun yanında yetişti. Önce silâhdarı, ardından kapıcılar kethüdâsı oldu. Mustafa Paşa ile birlikte Viyana kuşatmasına katıldı (1683). Seferden döndükten sonra hacca gitti. 1685'te çavuşbaşılığa, bir yıl sonra vezirlikle Sakız ve 1688 yılı sonlarında Hanya muhafızlığına tayin edildi. 1690'da Erzurum beylerbeyiliğine getirildi. Bu görevi esnasında Anadolu'dan cepheye asker sevkiyle görevlendirildi ve aynı yıl içinde İstanbul kaymakamlığına tayin edildi. Ertesi yıl Diyarbekir beylerbeyi olan Hacı Ali Paşa, doğruluk ve dürüstlüğü göz önüne alınarak 9 Receb 1103'te (27 Mart 1692) Arabacı Ali Paşa'nın yerine vezîriâzamlığa getirildi. Bu münasebetle söylediği, "Mukadder bu imiş, yoksa benim işim değil; yâ rab hayr eyle, halâs eyle!", sözlerinden (*Anonim Osmanlı Tarihi*, vr. 22^a) bu makama fazla istekli olmadığı anlaşılmaktadır. Mayıs ayı başlarında Edirne'ye gelen Ali Paşa, şehre girerken vüzerâdan Defterdar Ali Paşa, Elmas Mehmed Paşa, Kaymakam Ali

Paşa, şeyhülislâm, nakîbüleşraf, kazas-ker, ocak ağaları, divan mensupları ve öteki devlet ileri gelenleri tarafından karşılandı. II. Ahmed de Mevlevî şeyhi kılığında bu karşılama törenini gizlice takip etti (*Silâhdar, Tarih*, II, 640). Daha sonra saraya giden yeni vezîriâzam, Has Oda Köşkü'nde padişahla görüşerek ondan sadâret mührünü teslim aldı. Dönemin ünlü şairlerinden Nâbî, Ali Paşa için yazdığı kasideinde bu olay için, "Bir beşîr erdi beşâretle dedi târihin / Ali Paşa'ya mübârek ede sadrı Mevlâ" beytiyle tarih düşürmüştür (*Anonim Osmanlı Tarihi*, vr. 48^a).

Hacı Ali Paşa 30 Haziran 1692 tarihinde Avusturya seferine çıktı. Bu sefer için gerekli masraflar, önemli ölçüde selefi Arabacı Ali Paşa'nın müsâdere edilen met-rûkâtından karşılanmıştı. Belgrad'da yapılan istişârî toplantıda uzun zamandan beri süren savaşlardan dolayı askerinin yorgunluğu göz önüne alınarak karşı taraf-tan bir saldırı olmadan savaşa girilmesine, ancak muhtemel bir kuşatmaya karşı Belgrad Kalesi'nin tahkimine ve müdâfaa harbi yapılmasına, ayrıca yine muhtemel bir sefer için Tuna ve Sava nehirlerinin üzerine birer köprü kurulmasına karar verildi. Belgrad Kalesi'nin tahkiminden sonra Ali Paşa Edirne'ye döndü. Rahatsız olduğundan bu sefere araba ile gidip gelmişti. O yıl içinde her ne kadar savaş yapılmamışsa da Belgrad Kalesi'nin tahkimi ertesi yıl gerçekleşen Avusturya kuşatmasında işe yaramıştır.

Bir müddet sonra, kendisinin tam itimadına mazhar olan Defterdar Cânib Ahmed Efendi'nin, aşırı vergi talebi yüzünden halka zulmettiği gerekçesi öne sürülerek padişah emriyle görevden alınmasına karşı çıkması azline yol açtı (20 Receb 1104/27 Mart 1693). Onun padişahla olan tartışmasını nakleden kaynaklara göre Ali Paşa, defterdar zulüm yapmışsa bundan kendisinin sorumlu bulunduğu, gerçekten zulüm ve hıyaneti doğrusa azlı ile yetinilmeyip hemen katledilmesi gerektiğini, ancak bunun doğru olmadığını, böyle garaz sahiplerinin sözleriyle hareket edilirse devlete hizmet edemeyeceğini söylemiş ve sadâret mührünü II. Ahmed'e teslim etmiştir. Olaya şahit olan Silâhdar Mehmed Ağa ise mührün padişah tarafından istendiğini, Hacı Ali Paşa'nın ağlayarak af dilediğini belirtir (*Tarih*, II, 695-696). Yerine getirilen Bozoklu Mustafa Paşa'nın ricası üzerine tekrar huzura kabul edilen Ali Paşa'ya nereyi isterse oraya tayin edileceği bildirildiyse de mansıb talebinde bulunma-

yıp sadece geçimi için Mihaliç ve Karesi arpalıklarının gelirini istedi. Yeni vezîriâzam, yıllık geliri 15.000 kese civarında olan bu yerlerin iradiyle geçinemeyeceğini hatırlatınca böyle sefer vaktinde hazinenin darlığı sebebiyle bunun bile çok olduğunu söyleyerek kanaat edeceğini belirtti (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 441). Aynı kanaatkârlığı daha önce Diyarbekir beylerbeyiliği sırasında da göstermişti. Malları müsâdere edilmeyen Hacı Ali Paşa'nın sadece atlarına el konuldu. Emekiye ayırdıktan sonra bir süre Küçükçekmece'deki çiftliğinde oturdu; daha sonra Bursa'ya yerleşti. 1698 yılında Hanya, ardından Kandiye muhafızlığına tayin edildi ve 12 Cemâziyelevvel 1112 (25 Ekim 1700) tarihinde burada vefat etti.

Kantemiroğlu tarafından "Serpuşçu" (*Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, III, 223, 228), fakat daha yaygın olarak "Çalık" lakabıyla da anılan Ali Paşa bir yıl sadrazamlık görevinde bulunmuş, devrin kaynaklarına göre doğruluk, mertlik ve dürüstlüğüyle temayüz etmiştir. Sadâreti sırasında öteden beri vezîriâzamlara verilmesi âdet olan câize ve hediyeleri almayıp hazineye aktarmasıyla da örnek davranış sergileyen Hacı Ali Paşa'nın oğlu Hüseyin Beyefendi ilmiye sınıfından yetişmiş, Süleymaniye medreseleri müderrisliğine ve Şam kadılığına kadar yükselmiştir (Şeyhî, II, 357).

BİBLİYOGRAFYA :

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 347, 365, 389-390, 395, 421-422, 424, 430-432, 440-442; *Anonim Osmanlı Tarihi*, Berlin Staatsbibliothek, nr. Hs. 216, vr. 22^a, 42^b, 47^{a-b}, 48^a, 50^a, 53^a-56^a; D. Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1980, III, 223-228, 445; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 119-120; *Silâhdar, Tarih*, II, 633, 639-640, 647, 694 vd.; a.m.f., *Nusretnâme*, II, 42; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, 99, 102, 117, 118, 218, 320, 357; Râşid, *Tarih*, II, 104, 150, 188-189, 195-197; *Sicill-i Osmani*, III, 523-524; IV, 808; Danişmend, *Kronoloji*, III, 473, 474, 476, 518-519; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 548, 549-550, 552, 588; III/2, s. 436-440.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

HACI ÂRİF BEY

(1831-1885)

Türk mûsikisi bestekârı, hânende.

1831 yılı sonlarında İstanbul Eyüp'te doğdu. Asıl adı Mehmed Ârif olup Eyüp Şer'î Mahkemesi başkâtiplerinden Ebûbekir Efendi'nin oğludur. Daha sıbyan mek-